

POSLOVANJE MLJEKARA SRH U 1978. GODINI

Matej MARKEŠ, dipl. inž. Prehrambeno-tehnološki
institut, Zagreb

1. Uvod

U ovom prikazu iznijeti su neki rezultati poslovanja društvenih mljekara na području SRH u 1978. godini. Rezultati su ostvareni zalaganjem i radom mljekarskih radnika na društvenim sredstvima proizvodnje. Najveći dio pokazatelja prikazuje fizički obim otkupa, prerade i prometa mlijeka, dok je ekonomika poslovanja prikazana samo nekim karakterističnim pokazateljima.

Nužno je istaknuti da su u okviru svoje Poslovne zajednice mljekare rješavale brojne tekuće poslove od zajedničkog interesa i samoupravnim sporazumijevanjem radile na daljnjem unapređenju poslovanja.

Ako bi uvodno trebalo istaknuti neke osnovne značajke poslovanja u 1978. godini nužno je spomenuti slijedeće:

— u toku 1978. god. usporen je porast otkupa mlijeka, pa su uslijed toga neke mljekare otkupile manje mlijeka, nego prethodne (1977) godine;

— tempo otkupa mlijeka kod mljekara u SR Hrvatskoj je sporiji nego u Jugoslaviji, uslijed čega je smanjeno učešće otkupljenih količina mlijeka u ukupnom jugoslavenskom otkupu;

— kod nekih radnih organizacija uočena je niža produktivnost rada — mjerena količinama mlijeka po zaposlenom — nego u 1977. god.

— smanjena je prerada sezonskih viškova mlijeka u mlijeko u prahu, pa je uslijed toga i ukupan obim proizvodnje sušenog mlijeka znatno manji, nego prethodne godine;

— zalihe mlječnih proizvoda gotovo ne postoje;

— nepromijenjene otkupne i prodajne cijene mlijeka izazvale su brojne reperkusije, između ostaloga: usporavanje otkupa mlijeka, poremetnju dohodovnih odnosa, smanjenje fondova i dr.;

— investiciona izgradnja se i nadalje odvija brzim tempom, pri čemu su najznačajniji objekti: nova Zagrebačka mljekara, te rekonstrukcije u mljekarama: Bjelovar, Karlovac, »Zdenka«, »Vindija« i Županja.

2. Otkup mlijeka i mlječnih proizvoda

2.1. Količinski pokazatelji

Ukupan promet mlijeka preko mljekara SRH u god. 1978. iznosio je 467.476 tisuća litara, što je za 2.8% više nego u 1977. god. (452.022 tis. lit.). U to je uključen međupromet između mljekara, kao i otkup mlijeka s područja drugih republika.

U toku 1978. god. neke su radne organizacije ostvarile niži otkup mlijeka nego 1977. Najveći porast otkupa — u usporedbi s 1977. god. ostvarile su: »Mljekara« Split, »Dalbih« Split, te mljekare Dubrovnik, Karlovac, Rijeka i Zadar, dok je kod mljekara »Zvečevo« Slav. Požega i »Dukat« Zagreb otkup veći od onoga u prethodnoj godini za 1—2%.

»Dukat« Zagreb otkupljuje skoro četvrtinu svih količina mlijeka (23.3%), ali je također vrlo visoko učešće bjelovarske »Sirele«, (16.7%) te »Zdenke« (11.6%). Ove tri najveće mljekarske radne organizacije otkupile su više od polovice svega otkupljenog mlijeka u SRH u 1978. godini.

Učešće otkupa mljekara SRH u ukupnom jugoslavenskom otkupu mlijeka (1,293.5 mil. lit.) je nešto niže (36.1%) u 1978. god., nego u 1977. (37.7%). Očito je da su društvene mjere za stimulaciju otkupa mlijeka imale većeg uspjeha na području drugih SR, nego na području SR Hrvatske. Daljnjim razvojem robne proizvodnje kod individualnih proizvođača, širenjem otkupne mreže i stimulacijom proizvodnje mlijeka kod društvenih proizvođača te usklađivanjem dohodovnih odnosa kod svih učesnika opskrbnog procesa, mogu se postići daljnji uspjesi u povećanju organiziranog prometa mlijeka preko mljekara.

Najviši prosječni dnevni otkup mlijeka bio je u VIII, IX i X mjesecu kada je dosegao do približno 1.5 mil. litara dnevno. Najniži je otkup u razdoblju od I—IV i kretao se je između 1.1 do 1.2 mil. lit. prosječno dnevno. Potkraj 1978. god. u XI i XII mjesecu nastupio je nagao pad otkupa mlijeka, pa je u prosincu (decembru) prosječni dnevni otkup iznosio svega 1.070 tis. lit. Razlog naglom padu je najvjerojatnije otkupna cijena, koja je tokom čitave godine bila na istoj razini, pa je zaostala za porastom drugih cijena i troškova.

2. 2. Vrijednost otkupa i otkupne cijene mlijeka

Ukupna vrijednost otkupljenog mlijeka u 1978. god. iznosila je 1.918 mil. din. (191.8 milijardi st. d.).

Prosječna ponderirana otkupna cijena mlijeka iznosila je 4.10 din za 1 lit. mlijeka. Otkupne cijene pojedinih mljekara su bile različite i kretale su se u rasponu od 3.75 din. do 5.19 din. za 1 lit. mlijeka.

Prosječna cijena po kojoj se otkupljuje mlijeko od individualnih proizvođača iznosila je 4.02 din (3.75—5.05), a od društvenih 4.51 din za 1 litru.

2. 3. Otkup mlječnih proizvoda

Osim mlijeka mljekare su u toku 1978. god. otkupile od drugih proizvođača slijedeće količine mlječnih proizvoda: 550 tis. lit. vrhnja, 3.860 t sireva, 683 t maslaca i 371 t mlijeka u prahu, od čega 244 t obranog, a 127 t punomasnog. Otkupljeni proizvodi korišteni su dijelom kao repromaterijal za daljnju obradu ili preradu, a dijelom kao nadopuna vlastitog proizvodnog asortimana na tržištu.

Ukupna vrijednost otkupljenih mlječnih proizvoda iznosila je 248.644 tis. din, odnosno 13% otkupne vrijednosti mlijeka. Preračunamo li po vrijednosti mlječne proizvode u mlijeko, proizlazi da je ekvivalentna količina mlijeka u mlječnim proizvodima 60.650 lit.

Otkupne cijene pojedinih vrsta mlječnih proizvoda, osjetljivo variraju, zavisno o kvaliteti i drugim karakteristikama proizvoda.

3. Proizvodnja mlječnih proizvoda

Sve otkupljeno mlijeko prerađeno je u finalne mlječne proizvode za tržište. Tokom posljednje tri godine proizvodnja mlječnih proizvoda neprekidno raste. U usporedbi s prethodne dvije godine porast nije ravnomjeran i ujednačen kod svih proizvoda. Značajan je porast proizvodnje maslaca, smrznutih proizvoda, kondenziranog i evaporiranog mlijeka te polutvrđih i tvrdih sireva, kao i fermentiranih mlječnih proizvoda. Porast proizvodnje konzumnog mlijeka je vrlo umjeren, dok proizvodnja mekih i topljenih sireva stagnira približno na istoj razini.

Proizvodnja mlijeka u prahu je osjetljivo smanjena u 1978. god. u usporedbi s prethodnim godinama, budući da su iz 1977. god. prenijete značajne zalihe.

Proizvodnja mlječnih proizvoda 1976, 1977. i 1978. god.

(u 000 lit. i t)

Grupa proizvoda	1976.	1977.	1978.	1978. 1976.
Konzumno mlijeko	178.908	162.410	190.676	106.6
Kiselo ml. proizvodi	18.841	18.476	21.144	112.2
Slatki ml. napitci	909	4.029	6.798	...
Poltvrđi i tvrđi sirevi	9.740	12.237	12.389	127.2
Svježi i meki sirevi	2.027	1.782	2.080	102.6
Topljeni sirevi	5.349	5.628	5.487	102.6
Konzumno vrhnje	7.914	7.880	9.468	119.6
Kond. i ev. mlijeko	536	522	860	160.4
Mlijeko u prahu	4.334	8.660	3.465	79.9
Maslac i maslo	2.061	3.798	2.815	136.6
Smrznuti proizvodi	3.348	...	5.010	149.6
Ostali ind. ml. proizvodi	945	11.611	3.462	...

Konzumno mlijeko proizvode — u većim ili manjim količinama — sve mljekare. Najveći je proizvođač ovog proizvoda zagrebački »Dukat« (71.3 mil. lit.) koji podmiruje potrebe Zagreba mlijekom, ali je i drugim mljekarama isporučio 10.9 mil. lit. mlijeka.

Proizvodnja ultrapasteriziranog mlijeka naglo raste. God. 1975. proizvedeno je svega 14 mil. lit. UP-mlijeka (2 proizvođača), dok je 1978. god. proizvodnja porasla na 64.8 mil. lit. tj. za 4.6 puta! U istom razdoblju smanjena je proizvodnja pasteriziranog mlijeka u mekoj ambalaži od 109.5 na 97.5 mil. lit., odnosno za 11.2%.

Proizvodnja fermentiranih mlječnih proizvoda pokazuje stalnu laganu tendenciju rasta tokom niza godina i samo povremene tehničke poteškoće usporavaju daljnji rast proizvodnje.

Slatki mlječni napitci (kakao, čokolada i sl.) postaju sve značajniji artikli u proizvodnji, pa bi ispitivanje tržišta i prilagođivanje proizvodnje zahtjevima proizvođača (pakovanje, asortiman) moglo povoljno utjecati i na rast ove proizvodnje.

Najveći proizvođači sireva u SR Hrvatskoj su »Sirela« Bjelovar i Mljekarska industrija »Zdenka« Veliki Zdenci. Njihova proizvodnja iznosi više od 80% ukupne proizvodnje u 1978. god. (6 proizvođača).

»Dukat« Zagreb proizvodi skoro trećinu ukupne proizvodnje svježih i mekih sireva, koje proizvode sve mljekare u SRH, izuzev Sl. Požege i Dubrovnika.

Topljene sireve proizvode u SRH svega tri proizvođača, među kojima »Zdenka« sama proizvodi dvije trećine ukupne proizvodnje, dok zagrebački »Dukat« i beljska TMP proizvode približno podjednake količine.

Proizvodnja konzumnog vrhnja pokazuje stalnu tendenciju rasta i dosegla je u 1978. god. do 9.5 mil. lit., odnosno 50 milijuna čašica. Proizvode ga gotovo sve mljekare u SRH, a najveći je proizvođač »Dukat« Zagreb, koji sam proizvodi skoro polovicu ukupne godišnje proizvodnje svih mljekara.

Proizvodnja maslaca varira zavisno o raspoloživim količinama mlječne masti, uvozu, cijenama i dr. U usporedbi sa 1977. godinom proizvodnja maslaca

je smanjena za oko 1.000 tona, odnosno približno za četvrtinu (24%). Ova varijabilna proizvodnja ovisi prvenstveno o viškovima mlijeka za preradu i mogućnosti povoljnog plasmana proizvoda od obranog mlijeka. Tako dugo dok oba ova preduvjeta ne budu ispunjena može se i nadalje očekivati nestabilna proizvodnja i uglavnom niža od potražnje na tržištu.

Proizvodnja smrznutih mlječnih proizvoda je dugo stagnirala na približno istoj razini, a ove se godine može registrirati značajan porast proizvodnje (oko 50% više nego 1976. god.). Pretpostavlja se da će započeti trend rasta potrajati dulje vremena, obzirom na poduzete organizacione i tehničke zahvate kod proizvođača.

Orijentacioni pregled rashoda mlijeka za proizvodnju mlječnih proizvoda pokazuje da se od ukupno otkupljenog mlijeka dvije petine troše kao pasterizirano ili sterilizirano mlijeko (109.7 mil. lit.) dok se jedna trećina prerađuje u sireve (160 mil. lit.). Ostatak mlijeka se prerađuje u mlijeko u prahu, fermentirane i razne druge mlječne proizvode (oko 25%).

Na koncu 1978. godine preostale su još uvijek značajne zalihe mlijeka u prahu (1.907 tona). Zalihe ostalih mlječnih proizvoda su skromne.

4. Prodajne cijene mlječnih proizvoda

U toku 1978. godine prodajne cijene mlječnih proizvoda ostale su nepromijenjene. Prosječne cijene su bile sljedeće: (u din za 1 lit. ili kg)

Konzumno mlijeko	6.15 (5.60— 6.60)
Konzumno vrhnje 20%	28.3 (20.4 —34.0)
jogurt	11.77 (9.50— 1.50)
maslac	74.55 (68.0 —83.0)
punomasno mlijeko u prahu	45.20 (42.0 —48.0)
ementalac	60.00
svježi domaći sir	22.77 (21.00—24.00)
topljeni sir	57.50 (56.50—58.50)

Zadržavanje prodajnih cijena na istoj razini izazvalo je neželjene ekonomske efekte u radnim organizacijama budući da su cijene mnogih usluga, energije, radne snage, reprodukcioni materijala i dr. porasle. Uslijed toga je dohodak i reproduktivna sposobnost smanjena u usporedbi sa 1977. god.

5. Zaposleno osoblje i produktivnost rada

Godine 1978. bilo je u mljekarama SRH zaposleno 4.185 radnika. Najviše je zaposlenih kvalificiranih radnika (29%) i nešto manje nekvalificiranih radnika (27.8%). Približno je podjednak broj i učešće (oko 14%) priučenih radnika i zaposlenih sa srednjom stručnom spremom. Učešće visokokvalificiranih radnika i onih s visokom stručnom spremom je približno podjednako, dok je srazmjerno mali broj zaposlenih s višom stručnom spremom i s nižom stručnom spremom. U mljekarama je zaposleno ukupno 4 magistra i 1 doktor nauka.

Broj zaposlenih na dan 31. XII 1978. veći je za 8.6% od broja zaposlenih prije godinu dana. U istom razdoblju 1977/78. otkup je povećan za svega 3,4%. Odatle rezultira pad produktivnosti rada mjeren odnosom broja zaposlenih prema otkupljenoj količini mlijeka — za oko 5%. Time je produktivnost rada svedena na onu iz 1976. godine, pa će trebati znatni naponi da se ona brže podigne na višu razinu.

6. Investiciona ulaganja u 1978. godini

Ukupna investiciona ulaganja u toku 1978. god. iznosila su 440.886 tis. din (44 milijarde st. d.). Skoro podjednaki iznosi utrošeni su na građevine i opremu (oko 20 milijardi st. d.)

Najveći dio investicionih sredstava uložen je u gradnju nove zagrebačke mljekare (oko 25 milijardi st. d.), dok su kod ostalih radnih organizacija investiciona ulaganja bila znatno manja.

Rekonstrukcijama su povećani kapaciteti objekata, nabavljena sredstva za transport, postrojenja za konfekcioniranje mlijeka i mlječnih proizvoda, rashladna, toplinska i druga energetska postrojenja kao i oprema sabirnih stanica. Samo manji dio ovih sredstava predstavlja investicije za zamjenu a većina sredstava ima namjenu daljnjeg unapređenja i povećanja proizvodnje.

7. Vozni park

Mljekare raspoložu vlastitim voznim parkom za dovoz mlijeka i transport mlječnih proizvoda, a služe se također i najmljenim društvenim i privatnim vozilima.

U 1978. god. mljekare su raspolagale sa 296 vlastitih teretnih vozila i 15 prikolica, ukupne nosivosti 1.472 tone, odnosno prosječno 4.7 tona po vozilu.

Kamioni mljekara prevalili su ukupno 9.499 tisuća kilometara, odnosno oko 88 km prosječno dnevno po vozilu. Sva vlastita i najmljena vozila — uključivo kamione i hladnjače — njih 455 prevalila su 20.767 tisuća kilometara, odnosno 125 prosječno dnevno po vozilu.

Sva vlastita i najmljena vozila prevezla su ukupno 875 tisuća tona robe. U tom je uključen dovoz 467 tis. tona otkupljenog mlijeka, razvoz 190 tis. tona konzumnog mlijeka, kao i prevoz mlječnih proizvoda, nekih reprodukcionijskih materijala i drugog.

Održavanje i sigurnost u radu ovako značajnog voznog parka, koji mora biti siguran, brz i redovan, iziskuje znatne napore radnika kojima je taj rad povjeren i zaslužuje priznanje za ostvarene uspjehe, bez kojih ni mljekare ne bi mogle ispravno raditi.

8. Uređaji za hlađenje mlijeka na sabirnim stanicama (laktofrizi)

Potkraj 1978. godine bilo je postavljeno u 1527 sela ukupno 1763 uređaja za sabiranje i hlađenje mlijeka. Naglo povećanje broja rashladnih uređaja mogu ilustrirati ovi podaci:

Broj laktofriza	1972	1976	1978
	498	1584	1763

Ovakvo opremanje sabirne mreže odraz je materijalnih uvjeta privredivanja i omogućuje sabiranje i očuvanje mlijeka pod povoljnijim uvjetima nego ranije.

Većina mljekara oprema svoju sabirnu mrežu rashladnim uređajima, pa se može očekivati da će doskora sve mljekare sabirati samo ohlađeno mlijeko.

Prosječna zapremina naših rashladnih uređaja iznosi svega 487 litara po uređaju.

Ukupna zapremina svih rashladnih uređaja iznosi 859.570 lit., a maksimalni dnevni otkup mlijeka je iznosio 1.456.500 lit. dnevno. Odatle proizlazi da se preko rashladnih uređaja može primiti najviše do 60% količine svega otkupljenog

mlijeka, dok 40% otkupljenih količina mlijeka stiže neohlađeno od proizvođača u mljekaru. Očito predstoje daljnji napori i investiciona ulaganja u opremanje sabirne mreže kako na otkupnim područjima onih mljekara koje već imaju postavljene rashladne uređaje na svojim sabirnim punktovima, tako još više kod onih mljekara koje nijesu uspostavile rashladni lanac za mlijeko, od proizvođača do potrošača. Da bi se sadašnje količine mlijeka mogle otkupljivati preko rashladne mreže nedostaje još oko 1.200 rashladnih uređaja ovakove prosječne zapremine kao što su i sadašnji.

9. Neki ekonomski pokazatelji o poslovanju u 1978. god.

Ukupan prihod promatranih radnih organizacija iznosio je 1978. god. 5.182 mil. din.

U toku procesa obrade, prerade i transporta mlijeka i mlječnih proizvoda utrošena su sredstva — uključivo i amortizaciju — u visini od 4.394 mil. din. odnosno 84.8% od ukupnog prihoda.

Ostvareni dohodak iznosi 15.2% prihoda, odnosno 788 mil. din. Nakon odvajanja obaveza iz dohotka u visini oko 220 mil. din. (4.2%) radnim organizacijama preostaje čisti dohodak u visini od 568.5 mil. din., odnosno 11% od ukupnog prihoda. Ovi prosječni pokazatelji nijesu podjednaki kod svake radne organizacije.

Nakon odvajanja sredstava za osobne dohotke u visini od oko 415 mil. din., preostalo je radnim organizacijama na raspolaganju 158 mil. din. kao sredstva fondova.

Ove ekonomske rezultate ostvarilo je ukupno prosječno 4.206 zaposlenih radnika, koji su svojim zalaganjem, znanjem i marom, gospodareći društvenim sredstvima, postigli ove rezultate.

Imajući u vidu poteškoće u poslovanju iz 1977. i 1978. godine, treba odati puno priznanje svim radnicima, angažiranim u mljekarskoj djelatnosti. Njihova je uloga u opskrbnom lancu nezamjenjiva. Zahvaljujući njihovim naporima redovno su opskrbljeni mlijekom svi značajni potrošački centri, a opskrba se mreža i dalje širi, koliko to dozvoljavaju raspoložive količine mlijeka i materijalna osnova.

Prosječni osobni dohoci po zaposlenom u 1978. god. iznosili su 5.477 din neto mjesečno, a u granicama od 4.322 do 6.830 din.

Ukupan prihod po radniku iznosio je 1.232 tisuće din. Prihod po radniku je vrlo različit kod pojedinih radnih organizacija i kretao se od 778 do 3.006 tis. din. godišnje.

Ukupan iznos fondova, kao i prosječna sredstva fondova po radniku su također vrlo različita, zavisno o ostvarenom dohotku i čistom dohotku.

Prosječno izdvojena sredstva fondova iznose 37.570 din. po radniku, a u granicama od 3.803 do 84.943 din. Veća sredstva fondova omogućuju veća izdvajanja za društveni standard radnika, kao i za proširenu reprodukciju radnih organizacija.